

**Adéla Gjuričová, Michal Kopeček,
Petr Roubal, Jiří Suk
a Tomáš Zahradníček:**

**ROZDĚLENÍ MINULOSTÍ.
VYTVÁŘENÍ POLITICKÝCH IDENTIT
V ČESKÉ REPUBLICE
PO ROCE 1989**

Praha: Knihovna Václava Havla, 2011.
415 stran.

Mezi politology a historiky, zdá se, platila velmi dlouho jakási tichá dohoda o dělbě práce. Těm prvním byl vyhrazen úsek do roku 1989 a těm druhým pak úsek směřující k současnosti. Je dobré, že z obou stran vzejdou tu a tam práce, které danou hranici narušují a které zároveň ukazují, že se přístupy obou vědních oborů mohou velmi pěkně doplňovat. Recenzovaná publikace kolektivu historiků soudobých dějin z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky je právě takovou prací. Kniha se snaží o zachycení formování českých stranicko-politických a politicko-kulturních identit po roce 1989 na základě rozdílné či sdílené reflexe minulosti, která zároveň sloužila jako jeden z vydatných zdrojů hledání a formování českých politických tradic, o něž se současné politické strany opírají. Autorský kolektiv přitom zcela vědomě odmítl dominantní perspektivu komparativní politologie, která studuje strany povíce jen jako součásti systému, který svými interakcemi pomáhají utvářet, ale zaměřuje se na debaty a půtky uvnitř stran samotných. Pracuje přitom s pojmy jako „politika dějin“ (což obsahově odpovídá politice vyrovnání se s minulostí), „politika paměti“ (což bezprostředně souvisí s politizací otázky identit) a zavádějí některé koncepty, které by neměly uniknout pozornosti nejen historiků, ale vzhledem ke své potenciální mezioborové kapacitě ani politologů (zejména pojem „historického kompro-

misu“ pro vztahy mezi OF a KSČ a pojem „antikomunismus budoucnosti, jemuž bude věnována pozornost níže).

Těžiště knihy z časového hlediska leží v období let 1989–1992, avšak tam, kde je to možné a zároveň účelné, zacházejí jednotlivé příspěvky i dále. Kniha se snaží o postžení takřka celého tehdejšího spektra relevantních aktérů a v souladu s historickým přístupem vymezuje objekty bádání ne z hlediska jejich pozdější politické relevance nebo irelevance, ale z hlediska role, již sehrávaly ve své době. Z mého úhlu pohledu kladou autoři jednotlivých příspěvků možná až zbytečně explicitní a razantní důraz na odlišení svého přístupu od komparativně politologických přístupů k demokratické transformaci, a to i tam, kde by bylo možné hledat styčné plochy a komplementární vysvětlení. Souhlasit je však možno s kritikou určité implicitní teleologičnosti tranzitologického přístupu v sociálních vědách, kterou v úvodu ke knize podává Michal Kopeček.

V této souvislosti napadá čtenáře i poznámka, že ani v soudobých dějinách ani v (komparativní) politologii by patrně nemusel zcela dominovat ani idiografický, ani nomotetický ohled a snaha o určitý průnik obou badatelských perspektiv by mohla oba jmenované vědní obory přimět k hledání průniků a společných jmenovatelů. Snaha historiků zkoumat procesy *uvnitř* stran se přece se snahou politologů zkoumat procesy *mezi* stranami a projevy stran *navenek* nijak logicky nevylučuje a dobré porozumění jednomu podporuje i pochopení druhého. Jinak je ovšem také třeba vyzdvihnout že, až na drobné výjimky, prokázali autoři textů velmi solidní orientaci zejména v tranzitologické literatuře, rozhodně lepší, než by byl rozhled velké části politologické obce v oboru soudobých dějin.

V úvodní kapitole se věnuje Jiří Suk problematice vyrovnání se s minulostí na půdě Občanského fóra a právě zde pracuje s pojmem „historického kompromisu“, kte-

rým analyzuje složitý postoj OF a různých jeho součástí ke KSCČ, přičemž ukazuje jak disidentské kořeny smířlivého přístupu, tak reakci radikalizujících se místních Občanských fór, která vyústila v požadavek „druhé revoluce“. Ukazuje také přesvědčivě (podobně jako i řada dalších příspěvků), že téma vyrovnání se s minulostí nebylo počátkem 90. let vnímáno izolovaně, ale naopak integrálně postupovalo celou řadu dalších politik privatizací počínaje a otázkou restitucí a lustrací konče. Chronologicky i logicky s tímto tématem souvisí i druhý Sukův text v kolektivní monografii věnovaný postoji Václava Havla k lustracím v letech 1989–1992, v němž Suk ukazuje Havla jako aktivního a mnohdy velmi pronikavého aktéra „politiky minulosti“.

Na činnost OF navázaly přinejmenším tři významné strany 90. let. Michal Kopeček ve svém příspěvku sleduje peripetie Občanského hnutí, respektive jeho ideové a ideologické dějiny, které velmi vhodně zasazuje do širšího kontextu vývoje liberalismu a jeho proudů ve střední Evropě po roce 1989. Ukazuje na zajímavý paradox protikladu rétoriky OH vymezujících se proti ideologiím a praktické potřeby nějak ideově zakotvit a nabídnout voličům čitelnou identitu. Analýza konfliktu uvnitř SD-LSNS pak připomíná důležitý fakt, že českou polistopadovou politiku neovlivňovala konfliktně jen komunistická minulost, ale mnohdy i vztah k tématům a tradicím podstatně starším, které přinášely hluboké problémy s definováním a akceptováním nových politických identit.

Adéla Gjuričová se v dalším příspěvku věnovala ODS jako v jistém slova smyslu dědičce faktické politiky „historického kompromisu“ a ukázala, jak rétorika předurčenosti České republiky k úspěšné transformaci, které dominovala zejména Klausovu vystupování v první polovině 90. let, de facto odsouvala otázky minulosti do rolí rétorických figur a interpretovala české dě-

jiny 20. století spíše jako sbírku negativních příkladů (zejména roky 1948 a 1968), které Česko vytrhly z jinak údajně nezpochybnitelného směřování na Západ. Gjuričová zde zajímavě ukazuje, jak se ODS raných 90. let snažila o takové vymezení se vůči (komunistické) minulosti, které by případnou debatu spíše předem uzavíralo jako pro současnost nepodstatnou, než reflektovalo, a že se toto pojetí „nedebaty“ projevilo i v řadě jiných politik (například návrh restituční tečky). Ostatně, i současná vyjádření Václava Klause například k normalizační minulosti odkazují na toto pojetí. Gjuričová ovšem také ukázala, jak po roce 1997 došlo k revitalizaci některých aspektů vztahu k minulosti (rétorika obrany národních zájmů) a jak na půdě ODS revitalizovala „politika paměti“. Závěrečnou kritiku Ústavu pro studium totalitních režimů ovšem můžeme číst nejen ve vztahu k tomuto obratu ODS k „politice paměti“, ale i jako reflexi debat uvnitř historiografické komunity samotné, které možná nejsou vedeny jen rozdílnými představami o vhodnosti „politiky paměti“ jako takové.

Občanské demokratické straně se věnoval ve svém textu Petr Roubal, který pracuje se zajímavým pojmem „antikomunismus budoucnosti“ a analyzoval spojení tohoto postoje elity ODA s neoliberálním konceptem transformace. Podle představ ODA nemělo vyrovnání s minulostí sloužit k jejímu kádrování (minulost měla být pomocí transformace opuštěna), ale spíše zabránit vlivu „budoucích komunistů“ (s. 252). Roubalův článek lze také číst jako (zejména z pohledu politologa) zajímavou analýzu svébytného (byť nakonec veskrze neúspěšného) českého pokusu o ideologickou syntézu neoliberalismu a neokonzervatismu, obojího v poměrně silné podobě. I zde Roubal přesvědčivě ukazuje, jak postoj k minulosti implikoval a utvářel stanoviska českých politických elit i v ekonomických politikách. V případě ODA byla i privatizace vnímána (jako předtím v poněkud

méně propracované formě u OF) prizmatem rychlého rozchodu s komunistickou milostí v ekonomice a společnosti, stejně jako restituce.

Tomáš Zahradníček se věnoval mimořádně zajímavé otázce role sporů o minulost a identity uvnitř rodící se ČSSD v letech 1989–1992, kterou zdařile interpretuje jako spor mezi „obnoviteli“ (tradic z let před sloučením strany s KSČ), „pokračovateli“ a „novostraníky“. Autor ukazuje, v jak složitém a vnitřně členitém *milieu* se ČSSD po roce 1989 (re)konstituovala a že otázky vztahu k vlastní i obecné minulosti a její hodnocení byly s tímto procesem logicky spojeny a představovaly významný problém nejen z hlediska identity, ale i strategické volby politiky strany uvnitř rodícího se českého stranického systému. Adéla Gjuričová se následně věnovala otázce rozdělení minulostí uvnitř (a mezi) českými křesťanskodemokratickými stranami 90. let. Zde se ono rozdělení minulostí anoncované v názvu kolektivní monografie projevilo velmi plasticky a silně, přičemž minulostí zde byla v mnoha ohledech zejména minulost půnorové ČSL. Stojí za to upozornit zejména na zajímavý obraz vztahu Václava Bendy k problematice vyrovnání se s komunistickou minulostí. Gjuričová zde na základě velmi solidní dokumentace ukazuje, že jeho postoj k lustracím byl daleko plastičtější, než většina jeho odpůrců ale i příznivců možná tuší. Kontextuálně bych k oběma výše zmíněným textům připojil stať Michala Kopečka o Komunistické straně, v níž autor podává nezploštělý pohled na diferenciaci uvnitř KSČ(M) na počátku 90. let a na snahu zaujmout optimální postoj k vlastní minulosti. Ukazuje, že vedení KSČ(M) bylo v této době pod dvojím tlakem: zdola tradicionalistickou členskou základnou kritickou reflexi dob reálného socialismu předem odmítající a celospolečenským a politickým tlakem antikomunistických postojů. V roce 1993 se nakonec v KSČM symbolicky propojil odpor

vůči dekomunizační politice s neúspěchy demokratizačních křídel strany, aby tak vtiskly straně tvář, kterou má z hlediska identity v podstatě dodnes. Z hlediska obecnější diskuse o vztahu české společnosti ke své zejména normalizační minulosti je mimořádně zajímavá Kopečkova poznámka na straně 380 o KSČM jako svým způsobem trvajícím momentu.

Tomáš Zahradníček se ve svém druhém příspěvku věnoval malým, avšak dobově zajímavým a relevantním subjektům poměrně odlišné provenience. Výsledkem jsou tři studie v jednom textu, které jsou samy o sobě zajímavé, ale (vlastně očekávatelně) nejsou příliš provázané, na témata Československé strany socialistické, Liberálně demokratické strany a Společnosti pro Moravu a Slezsko a moravských stran obecněji. Petr Roubal se v dalším textu věnoval Sdružení pro republiku – Republikánské straně Československa a proměnám jejích politických identit a nástrojů voličské mobilizace. Bohužel prokázal v jinak velmi zajímavém textu určitou neznalost významu politologického pojmu „antisystémovosti“, kterou mylně odvozuje jen od existence či neexistence stranického systému. Antisystémovost se přitom chováním a postavením strany ve stranickém systému spíše projevuje, její zdroje jsou v ideologii strany, která se staví odmítavě k hodnotovým základům daného politického režimu, v tomto případě rodící se české parlamentní demokracie, jejíž kontury byly již počátkem 90. let poměrně jasné. Kritizovat politology za ahistoričnost a povrchnost je samozřejmě možné (a velmi často, bohužel, i oprávněné), ale nevypadá dobře, když zároveň prokazujeme poměrně elementární neznalost kritizovaných pojmů...

Závěrem lze zrekapitulovat, že kolektivní monografie *Rozdělení minulostí* představuje velmi zajímavý soubor analýz nesnadného (a mnohdy ostatně stále neskočeného) procesu tvorby současných českých stranicko-politických identit. Řada příspěvků

byla přitom v určité zárodečné podobě již publikována v roce 2009 v časopise *Soudobé dějiny* a od té doby prošla „ohněm“ odborné kritiky, takže máme co do činění s dlouhou dobu vyzrávajícím textem, což jen podtrhuje jejich vysokou obsahovou i formální kvalitu. Ukazuje se, že postoje k minulosti a věci s nimi spojené (ať jsou to snahy o reinterpretaci různých politických tradic či „politika paměti“) představují velmi důležitý moment tohoto procesu. Roli přitom nehrály a nehrají jen postoje k minulosti jako takové, ale (zejména v 90. letech) velmi často i rozdílné osobní politické biografie aktérů české polistopadové politiky. Kniha tak představuje povinnou četbu pro všechny, kteří se profesně bez ohledu na konkrétní vědu věnují českému vývoji po roce 1989. Už proto, že ukazuje potřebu pečlivé reflexe i na úrovni jednotek českého stranického systému – politických stran a klíčových osobností.

Vít Hloušek

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Jeronim Perovic, ed.:

**RUSSIAN ENERGY POWER
AND FOREIGN RELATIONS:
IMPLICATIONS FOR CONFLICT
AND COOPERATION**

New York: Routledge, 2009. 254 stran.

Energetická bezpečnost jako fenomén začala zajímat širokou veřejnost teprve v posledních letech. Obavy o zajištění stabilních dodávek energetických surovin včas a za přiměřené ceny se však ventilovaly v politických a ekonomických kruzích již v 70. letech 20. století po tzv. ropných šocích. Samozřejmě, budeme-li precizněji studovat historii, všimneme si, že fosilní paliva a jejich import byly citlivým tématem již dávno před medializovanými ropnými šoky: energetické embargo uvalené na Japonsko bylo klíčovým podnětem pro jeho vstup do druhé světové války, stejně tak výstavba plynovodu Urengoj ze Sovětského svazu do Evropy rozpoutala období americko-evropské roztržky během studené války. Přestože téma energetické bezpečnosti nabývalo na důležitosti již od doby, kdy se fosilní paliva stala jedním z hlavních tahounů ekonomického rozvoje, početné monografie a články o importech a exportech ropy a plynu se začaly objevovat v hojném počtu až v posledních letech. Proč se energetická bezpečnost stala najednou natolik populárním tématem?

Plnohodnotná odpověď jistě bude zahrnovat více důvodů. Jedním z nejvýznamnějších jsou rostoucí potřeby jednotlivých ekonomik, které již nemohou být uspokojeny z místních nebo regionálních zdrojů, a proto jsou nuceny se přiklonit k importu surovin. Navíc obavy z toho, že poptávka po energiích bude růst rychleji než nabídka, vedou k růstu jejich cen. Napětí na mezinárodním trhu s energetickými zdroji přenáší tuto původně ekonomickou záležitost nákupu surovin